

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 01 | pp. 68-72 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

XORAZM VILOYATI IQTISODIYOTIDA KICHIK BIZNESNI O'RNI VA USTUVOR JIHLTLARI

I.Y.Ruzmetova,

Urganch davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi,
mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada kichik biznesning mavjud xususiyatlari, uni rivojlantirish zaruriyati va Xorazm viloyati iqtisodiyotida kichik biznesni o'rni va ustuvor jihatlari yoritib berilgan.

Аннотация. В статье рассматриваются современные особенности малого бизнеса, необходимость его развития, а также роль и приоритеты малого бизнеса в экономике Хорезмской области.

Abstract. This article highlights the current characteristics of small business, the need for its development, and the role and priorities of small business in the economy of the Khorezm region.

Kalit so'zlar. Iqtisodiyot, biznes, kichik biznes, Xorazm viloyati, yo'nalish.

Ключевые слова. Экономика, бизнес, малый бизнес, Хорезмская область, направление.

Key words. Economy, business, small business, Khorezm region, direction.

Ma'lumki, kichik biznes mintaqa iqtisodiyotda hal qiluvchi muhim rol o'ynaydi. Shu orqadi innovatsiyalar boshqariladi, ish o'rinlari yaratiladi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Bu borada jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan va boshqaradigan ushbu korxonalar hajmi, mustaqilligi va mahalliy yo'nalishi bilan ajralib turadi. Ularning xususiyatlaridan kelib chiqib, kichik biznes birgalikda jamoalar, sanoat tarmoqlari va millatlarga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu keng qamrovli masala kichik biznesning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi, duch keladigan muammolari va raqobatbardosh biznes landshafti uchun muhim yo'nalish bo'lib qaraladi.

Mintaqada kichik biznes iqtisodiyotni olg'a siljitadi. Ya'ni, hayotga tatbiq etilgan har bir yangi kichik biznes g'oyasi bandlik va innovatsiyalar uchun yetarli imkoniyatlarni yaratadi. Shu bois, har qanday mamlakat iqtisodiyotida kichik biznes alohida rol tutadi. Aynan, unga ixtisoslashgan kichik korxonalar ishlab chiqarishdagi keng ko'lamli kooperatsiyani ta'minlaydi, ilmiy-texnika taraqqiyotni rag'batlantiradi va ko'pgina ijtimoiy muammolarni hal qiladi. Ya'ni, kichik biznesni yuritish quyidagi shakllarda amalga oshiriladi [1]:

- ishlab chiqarishda. Bunda biznes tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish va ularni keyingi yetkazib berishga qaratiladi;

- tijoratda. Uning mohiyati savdoni tashkil etish va yuritishdan iborat bo'ladi. Tadbirkor shaxsan mahsulot ishlab chiqarmaydi, savdo va ayirboshlash operatsiyalari bilan shug'ullanadi va foyda oladi;

- vositachilikda. Tadbirkor tovarlar yoki xizmatlarni ishlab chiqaruvchi va sotuvchisi bo'lmaganda tovar birjasi operatsiyalari jarayonida vositachi vazifasini bajaradi;

- moliya sohasida. Biznes maqsadi qimmatli qog'ozlar va boshqa turli valyuta aktivlarini sotib olish va almashtirishga asoslanadi;

- maslahatda. Bunday tashkilotlar konsalting xizmatlarini ko'rsatish, ya'ni aholi va boshqa tadbirkorlarga turli huquqiy, moliyaviy va iqtisodiy masalalar bo'yicha maslahat berish uchun tashkil etiladi.

Mintaqa sharoitida kichik biznes tadbirkorlik uchun muhim qatlam vazifasini bajaradi. Kichik biznes yoki kichik tadbirkorlik o'zining ommaviy xarakteriga ko'ra mamlakat rivojlanishining ijtimoiy-iqtisodiy darajasini belgilaydigan kichik mulkdorlar qatlamini ifodalaydi [2]. Shuningdek, kichik biznes davlatning iqtisodiy farovonligiga hissa qo'shadi. Kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali davlat iqtisodiyoti rivojlanishini rag'batlantiradi va fuqarolarning farovonligini oshiradi [3].

Kichik biznes tadbirkorlik, innovatsiya va barqarorlik ruhini ifodalaydi. Ularning xususiyatlaridan kelib chiqib, Xorazm viloyatida ushbu korxonalar mahalliy va mintaqa iqtisodiyotiga, yangi ish o'rinlarini yaratishga, texnologik yutuqlarga va iqtisodiy o'sishga katta ta'sir ko'rsatadi. Shunga asosan, kichik biznes duch keladigan muammolar strategik rejalashtirish, moliyaviy menejment va mijozlar ehtiyojini qondirish majburiyatini bajarishni talab qiladi. Bu borada mavjud moliyalashtirish imkoniyatlaridan foydalanish va texnologiyalarni qo'llash orqali kichik biznes o'sish imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamdava jamoalar va xalqlarning iqtisodiy farovonligiga hissa qo'shadi. Natijada, iqtisodiyotning asosi sifatida kichik biznes sub'ektlari biznes manzarasini shakllantirish va tadbirkorlik madaniyatini samarali rivojlantirishdagi muhim rolini e'tirof etish va qo'llab-quvvatlashga loyiq bo'ladi.

Darhaqiqat, mintaqa iqtisodiyotida kichik biznes sohasi kichik biznes bilan birgalikda xususiy tadbirkorlik sohasi iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishda alohida o'rin egallaydi. Ushbu soha sanoat, qurilish, bandlik, eksport, import, savdo, qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi, xizmatlar, yuk tashish, yuk aylanmasi, yo'lovchi tashish, yo'lovchi aylanmasi sohalari hajmi va o'sish sur'atini amalga oshirishga hissa qo'shmoqda (1-jadval).

1-jadval

Xorazm viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy ko'rsatkichlari hajmi [4]

Yil-lar	Sanoat (mlrd. so'm)	Qurilish (mlrd. so'm)	Bandlik (ming kishi)	Eksport (mln. AQSh. dol)	Import (mln. AQSh. dol)	Savdo (mlrd. so'm)	Qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi (mlrd. so'm)	Xizmatlar (mlrd. so'm)	Yuk tashish (mln. tonna)	Yuk aylanmasi (mln. tonna-km)	Yo'lovchi tashish (mln. yo'lovchi)	Yo'lovchi aylanmasi (mln. pass. km)
2010	143,9	226,1	473,4	13,5	42,4	914,9	987,9	497,5	26,1	762,7	314,4	2942,9
2011	216,7	321,8	492,4	14,6	72,2	535,2	1141,6	671,7	30,5	895,9	332,1	3249,5
2012	274,4	403,6	514,7	15,7	72,1	606,3	1423,2	869,9	33,5	1026,8	341,8	3528,0
2013	367,1	559,7	523,1	13,7	78,7	791,9	1783,0	1170,0	35,9	1062,2	356,2	3680,0
2014	489,9	824,7	539,1	49,5	157,0	926,1	2147,7	1558,8	40,2	1172,8	371,7	3947,6

2015	829,6	928,5	574,1	66,2	96,2	2270,3	2420,7	1721,6	46,9	1273,8	393,5	4230,0
2016	1330,0	1136,9	589,5	94,8	115,7	2910,8	2885,6	1881,4	53,2	1389,3	416,1	4564,4
2017	1553,4	1107,9	604,3	59,3	125,3	3011,7	3759,0	2537,4	33,5	554,9	347,5	6836,9
2018	1879,7	1546,3	x	52,3	157,4	3675,6	12524,1	3013,8	33,7	596,6	357,7	7040,0
2019	3196,7	2437,2	x	126,2	289,1	5190,6	14336,9	3702,0	36,3	695,8	371,1	7261,5
2020	2780,7	2763,3	x	118,1	213,1	6572,2	16084,7	4185,5	37,5	661,5	350,3	6757,8
2021	3003,1	3726,0	x	119,2	213,7	9270,0	19218,6	5387,5	36,3	681,5	370,5	7113,2
2022	2956,0	4373,8	x	142,4	189,1	11075,3	23723,5	6396,5	35,2	874,2	425,9	8075,8
2023	3445,2	5193,4	x	192,7	230,2	12706,5	26766,9	7725,1	37,1	922,5	435,0	8248,7

Mazkur 1-jadvalga asosan, 2010-yilda Xorazm viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy ko'rsatkichlari hajmi, ya'ni sanoat 143,9 mlrd. so'mni, qurilish 226,1 mlrd. so'mni, bandlik 473,4 ming kishini, eksport 13,5 mln. AQSh. dollarni, import 42,4 mln. AQSh. dollarni, savdo 914,9 mlrd. so'mni, qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi 987,9 mlrd. so'mni, xizmatlar 497,5 mlrd. so'mni, yuk tashish 26,1 mln. tonnani, yuk aylanmasi 762,7 mln. tonna-km.ni, yo'lovchi tashish 314,4 mln. yo'lovchini va yo'lovchi aylanmasi 2942,9 mln. pass. km.ni tashkil etgan bo'lsa-da, 2023-yilda esa sanoat 3445,2 mlrd. so'mni, qurilish 5193,4 mlrd. so'mni, eksport 192,7 mln. AQSh. dollarni, import 230,2 mln. AQSh. dollarni, savdo 12706,5 mlrd. so'mni, qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi 26766,9 mlrd. so'mni, xizmatlar 7725,1 mlrd. so'mni, yuk tashish 37,1 mln. tonnani, yuk aylanmasi 922,5 mln. tonna-km.ni, yo'lovchi tashish 435,0 mln. yo'lovchini va yo'lovchi aylanmasi 8248,7 mln. pass. km.ni tashkil etgan.

Shuningdek, ushbu sohaning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ulushini tahlil qiladigan bo'lsak, ularning ulushi asosan YaHM, sanoat, qurilish va bandlik sohalariga to'g'ri keladi (2-jadval).

2-jadval

Xorazm viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi (umumiy hajmga nisbatan % da) [4]

Yillar	YaHM	Sanoat	Qurilish	Bandlik
2010	71,8	30,0	83,3	78,0
2011	74,1	32,7	85,0	78,8
2012	73,5	34,6	83,8	80,0
2013	73,8	36,8	79,1	79,2
2014	73,9	29,7	80,9	79,4
2015	74,1	38,9	82,1	82,5
2016	74,2	47,7	88,9	82,6
2017	78,3	42,1	87,4	82,9
2018	79,1	37,1	89,9	80,6
2019	76,4	30,2	92,1	80,4
2020	76,2	30,9	88,7	79,3
2021	73,7	21,8	88,1	79,1
2022	71,6	16,0	89,7	78,1
2023	69,7	16,3	90,4	79,3

Mazkur 2-jadvalga asosan, 2010-yilda YaHM (71,8 %) o'rta, sanoat (30,0 %) past, qurilish (83,3 %) o'rta va bandlik (78,0 %) o'rta o'sish darajalariga ega bo'lsa-da, 2023-yilda

esa YaHM (69,7 %) quyi, sanoat (16,3 %) past, qurilish (90,4 %) yuqori va bandlik (79,3 %) o'rta o'sish darajalariga ega bo'lgan.

Umuman olganda, Xorazm viloyati iqtisodiyotida kichik biznes sohasi muhim o'rinni egallab, turli ko'p qirrali yo'nalishlarga egaligi bilan ajralib turadi. Ya'ni, kichik biznes Xorazm viloyati iqtisodiyotini rivojlantirish, ish o'rinlarin yaratish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va aholi daromadlarini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shunga muvofiq, mazkur biznes quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1) ish o'rinlari yaratish: Ushbu yo'nalish quyidagi unsurlardan iborat bo'ladi:

- bandlikni asosiy manbai: Kichik biznes viloyatda yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, yoshlar va ayollar uchun ish qidirib topish imkoniyatlarini oshiradi;

- qishloq hududlarida bandlik manbai: Kichik biznes qishloq hududlarida yashovchi aholi uchun o'z-o'zini ish bilan ta'minlash va daromad topish imkoniyatlarini yaratadi;

- moslashuvchanlik: Kichik biznesning moslashuvchanligi va mahalliy sharoitlarga tez moslasha olishi va uning bandlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashini anglatadi.

2) viloyat iqtisodiyoti diversifikatsiyasi: Ushbu yo'nalish quyidagi unsurlardan iborat bo'ladi:

- qishloq xo'jaligidan tashqari boshqa sohalarni rivojlanishi: Kichik biznes qishloq xo'jaligi bilan birga xizmat ko'rsatish, savdo, ishlab chiqarish, hunarmandchilik va boshqa sohalarni rivojlantirishga xizmat qiladi;

- raqobatbardoshlik: Kichik biznesni rivojlanishi viloyat iqtisodiyotida raqobatbardosh muhitni yaratadi. Bu esa iste'molchilar uchun yaxshi xizmat va mahsulotlar taklif etilishiga olib keladi;

- mahalliy resurslardan foydalanish: Kichik biznes mahalliy resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini beradi. Bu esa importga bog'liqlikni kamaytirishga imkon beradi.

3) mahalliy mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish: Ushbu yo'nalish quyidagi unsurlardan iborat bo'ladi:

- aholi ehtiyojlarini qondirish: Kichik biznes mahalliy aholining ehtiyojlariga mos mahsulot va xizmatlarni taklif etadi;

- milliy brendlarni yaratish: Kichik biznes mahalliyashtirish orqali o'z brendlarni yaratish hamda ularni ichki va tashqi bozorlarga olib chiqishga xizmat qiladi;

- turizmning rivojlanishiga hissa qo'shish: Kichik biznes turizm sohasida mehmonxona, ovqatlanish, transport va boshqa xizmatlarni ko'rsatish orqali turizmning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

4) innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash: Ushbu yo'nalish quyidagi unsurlardan iborat bo'ladi:

- yangi g'oyalar va texnologiyalarni joriy etish: Kichik biznes yangi g'oyalar va texnologiyalarni sinab ko'rish, moslashtirish va joriy etish uchun qulay maydon yaratadi;

- texnologik taraqqiyotga hissa qo'shish: Kichik biznes mahalliy sharoitlarga moslashgan innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish orqali texnologik taraqqiyotga hissa qo'shadi;

- raqamli iqtisodiyotga o'tish: Kichik biznes raqamli texnologiyalarni o'z faoliyatida qo'llash orqali raqamli iqtisodiyotga o'tishda muhim rol o'ynaydi.

5) aholi daromadlarini oshirish: Ushbu yo'nalish quyidagi unsurlardan iborat bo'ladi:

- o'z-o'zini ish bilan ta'minlash: Kichik biznes aholiga o'zini-o'zi ish bilan ta'minlash va daromad izlab topish imkoniyatini yaratadi;

- qo'shimcha daromad manbalari: Kichik biznes asosiy ishdan tashqari qo'shimcha daromad olish imkoniyatini beradi. Bu esa aholi farovonligining oshishiga olib keladi;

- iqtisodiy o'sish: Kichik biznes faoliyati viloyat iqtisodiy o'sishi va aholi daromadlari oshishiga yordam beradi.

6) mahalliy budjetga hissa: Ushbu yo'nalish quyidagi unsurlardan iborat bo'ladi:

- soliq to'lovlari: Kichik biznes mahalliy budjetga soliq to'lovlari orqali hissa qo'shadi;

- infratuzilmani rivojlantirish: Kichik biznes faoliyati mahalliy budjetning o'sishiga imkon beradi. Bu esa viloyat infratuzilmasini rivojlantirishga imkon beradi;

- ijtimoiy dasturlarni qo'llab-quvvatlash: Kichik biznes soliq to'lovlari orqali ijtimoiy dasturlar, masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va madaniyatni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, Xorazm viloyati iqtisodiyotida kichik biznesning nihoyatda muhim o'rin tutadi. Kichik biznes yangi ish o'rinlarini yaratish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, mahalliy mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, aholi daromadlarini oshirish va mahalliy budjetga hissa qo'shish kabi vazifalarni bajaradi. Buning uchun viloyat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, uning faoliyatini yanada rivojlantirish va imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Bu esa viloyat aholisining farovonligini oshirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Осовик Д.А. Малый бизнес: сущность и роль в экономике. // «Научно-практический электронный журнал Аллея Науки», №11(74), 2022.

2. Обидова Ф.Я. Малый бизнес в экономике. // Экономика и социум, №2(69), 2020. - с. 264.

3. https://synergy.ru/akademiya/upravlenie/rol_malogo_biznesa_v_ekonomi_ke

4. <https://xorazmstat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneur-ship-2>

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

